

Сучасні тенденції розвитку сільського господарства в контексті забезпечення його економічної безпеки

Надзвичайно актуальною проблемою сьогодення є визначення ефективності та встановлення тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств з точки зору забезпечення їх економічної безпеки. З урахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва встановлено наступні складові його економічної безпеки, серед яких виділено: фінансову, ресурсно-технічну, кадрову, виробничу, екологічну та збутову. Проаналізувавши загальну динаміку розвитку кожної складової окремо встановлено, що показники фінансового стану відзначають ефективність господарювання підприємств, а саме зменшення збиткових та збільшення прибуткових господарств. Показники забезпеченості активами підприємств також показали позитивні зрушення. Ресурсно-технічна складова характеризується суттєвим зменшенням кількості наявних технічних засобів на підприємствах, проте введена техніка має більш високу потужність та продуктивність. Кадрова складова потребує негайного переосмислення, адже відтік спеціалістів та молоді із сільських місцевостей, вимагає прийняття найскоріших заходів регулюючого впливу на підвищення престижу сільськогосподарського виробництва та розвитку інфраструктури на селі. Виробнича безпека на підприємствах галузі вирізняється позитивними змінами, отже підприємства працюють ефективно, нарощуючи усі показники, забезпечуючи тим самим й продовольчу безпеку держави. Щодо екологічної безпеки, то тут спостерігається негативна ситуація за якої, багато господарств нарощують обсяги внесення мінеральних добрив в ґрунт та збільшують обсяги виробництва технічних культур. Збутова складова показує, що експорт продукції сільськогосподарських підприємств переважає над імпортом, хоча обсяги експорту також зменшуються.

***Ключові слова:** сільське господарство; економічна безпека; складові економічної безпеки; тенденції розвитку.*

Актуальність теми. З огляду на події останніх років, а саме втрату країною частки промислових регіонів, питання забезпечення подальшого розвитку країни та росту її ВВП все більше покладається на сільське господарство. Сільське господарство в такому випадку виступає гарантом забезпечення продовольчої безпеки населення країни, а також є важливою складовою економічної безпеки держави. Вклад сільськогосподарського виробництва у ВВП країни з кожним роком зростає у 2016 р. – 13,8 %, у 2017 р. – 12,1 %, більше лише промисловість – 25,7 % у 2017 р. та підприємства оптової та роздрібною торгівлі; транспорту; тимчасового розміщування й організації харчування – 25,0 % [1]. Таким чином, дослідження сучасних тенденцій розвитку сільського господарства в контексті виявлення шляхів забезпечення його економічної безпеки вбачається актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Окремі аспекти питання визначення рівня та забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств висвітлені у працях: В.І. Ткачука О.А. Прокопчука М.І. Яремової [2], Ю.І. Качанівської [3], С. Покропивного [4], С. Ільяшенко [5], А.Д. Радченко, М.Й. Хорунжий, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк та ін. Зважаючи на численність проведених наукових досліджень в даній площині вважаємо доцільним поглибити вже існуючі знання для виявлення певних тенденцій та закономірностей.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку сільського господарства в контексті забезпечення його економічної безпеки для виявлення недоліків та висунення пропозицій щодо їх усунення.

Викладення основного матеріалу. Сільське господарство в нашій країні займає важливе місце у забезпеченні збалансованого розвитку та соціального відтворення сільського населення, сільської та селищної місцевості. Сільськогосподарські підприємства виступають чи не єдиним джерелом забезпечення робочих місць на селі. Саме тому, розвиток кожної складової їх економічної безпеки має незаперечне соціально-економічне значення.

Економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це такий стан його господарських ресурсів, що забезпечує раціональну галузево-організаційну структуру підприємства, враховуючи географічне розташування та природно-кліматичні умови його діяльності, за якого воно здатне ефективно протидіяти можливим загрозам внутрішнього й зовнішнього середовища, а також досягати поставлених цілей і завдань на основі реалізації обраної ним стратегії розвитку [3, с. 99].

З огляду на вищесказане, можна виділити два підходи до поняття економічна безпека сільськогосподарського підприємства. У вузькому розумінні економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це його здатність успішно функціонувати використовуючи задані ресурсні параметри необхідні для забезпечення обраної виробничої спеціалізації. У широкому розумінні – здатність

поєднувати процеси функціонування та розвитку, використовуючи наявний набір ресурсів, при цьому отримувати нову якість та досягати високого рівня конкурентоспроможності.

Таким чином, можна визначити мету економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, яка полягає у забезпеченні стійкого фінансового становища підприємства на ринку сьогодні за умов максимально ефективного використання ресурсів та розвитку його потенціалу у майбутньому.

Наразі, економічна безпека характеризує можливості сільськогосподарського підприємства стабільно функціонувати, забезпечуючи стійкий фінансовий стан за умов негативного впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів, а також відповідності його ресурсного потенціалу та потенціалів організаційно-управлінської структури цілям діяльності підприємства. Економічна безпека виступає гарантом надійності підприємства, як ділового партнера на ринку сільськогосподарської продукції.

Як будь-яка економічна категорія «економічна безпека» має функціональні складові. Так, С. Покропивний виділяє фінансову, інтелектуальну й кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, інформаційну, екологічну та силову складові [4, с. 404]. С. Ільшченко доповнює дану систему додаючи до них ринкову та інтерфейсну складові [5].

Узагальнюючі підходи до складових економічної безпеки підприємств ряд науковців на чолі із В. Ткачуком адаптували існуючі дослідження з урахуванням специфіки сільськогосподарських підприємств, рис. 1.

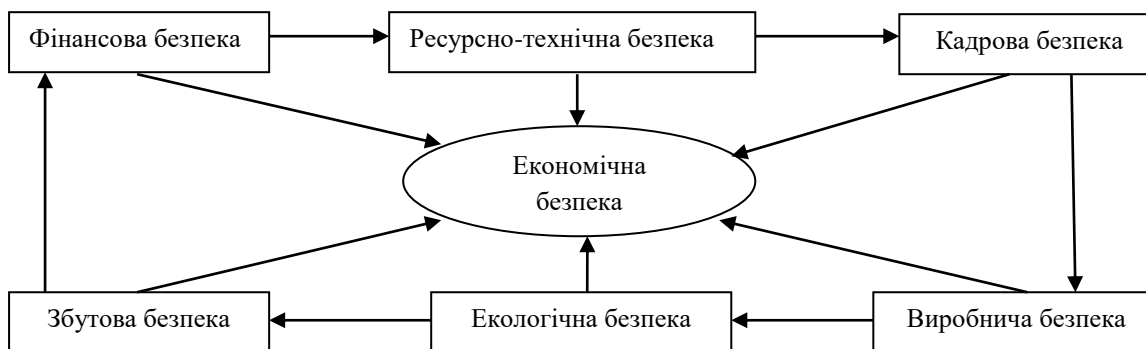

Рис. 1. Складові економічної безпеки сільськогосподарських підприємств

Визначивши складові економічної безпеки сільськогосподарських підприємств проаналізуємо їх загальні тенденції. Фінансова безпека, в першу чергу, характеризує фінансовий стан суб'єктів господарювання та рівень їх забезпеченості власними ресурсами, табл. 1.

Таблиця 1

Фінансові результати до оподаткування сільськогосподарських підприємств 2010-2018 рр. [6]

Роки	Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн
2010	17291,8	69,5	22306,1	30,5	5014,3
2011	25565,9	83,0	30615,2	17,0	5049,3
2012	26992,7	78,3	33906,7	21,7	6914,0
2013	15147,3	79,9	26496,5	20,1	11349,2
2014	21677,4	84,2	52171,0	15,8	30493,6
2015	103137,6	88,5	128880,2	11,5	25742,6
2016	91109,5	87,8	103942,2	12,2	12832,7
2017	69344,1	86,2	89876,7	13,8	20532,6
2018	60131,1	89,0	86424,2	11,0	26291,1

Таким чином, з огляду на дані табл. 1 можна констатувати факт, що незважаючи на зменшення суми фінансового результату від оподаткування починаючи з 2015 р. загальна кількість підприємств, що отримали прибуток збільшилася з 69,5 % у 2010 р., до 88,5 % у 2015 р. та 89,0 % у 2018 р. Згідно зі статистичними даних у 2017 р. найбільш прибутковими виявилися великі підприємства – сума фінансового результату 8062,8 млн. грн., що складає 88,9 % від загальної кількості великих підприємств.

Найбільш збитковими виявилися малі сільськогосподарські підприємства та мікропідприємства, серед їх загальної кількості 13,9 % та 14,0 % відповідно отримали збитки [6].

Кількість підприємств, які одержали чистий прибуток у 2017 р., становили 86,7 % відсотків до їх чистого прибутку становила 78457,7 млн. грн., сума збитку – 13306,4 млн. грн. Рівень рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств коливалася протягом останніх сімнадцяти років. Найбільш рентабельно спрацювали сільськогосподарські підприємства у 2015 р. – 43,0 %. Для порівняння у 2010 р. та 2017р. рентабельність діяльності становила 24,5 % та 23,5 % відповідно [7].

Забезпеченість ресурсами сільськогосподарських підприємств представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники стану майна підприємства та джерел його утворення, млн. грн. [6]

	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Необоротні активи, у т.ч.	167460,6	213401,3	272513,7
основні засоби та нематеріальні активи			
- залишкова вартість	104764,3	141341,9	184137,9
- знос	955913,4	91386,9	112341,9
Оборотні активи, у т.ч.	504995,9	553429,0	639025,2
Запаси	112447,2	157133,4	203408,0
поточні біологічні активи	14125,6	16183,9	18448,5
Власний капітал	275226,7	370158,0	436337,7
Поточні зобов'язання і забезпечення	334244,7	338533,1	416146,2

Відмітимо зростання суми необоротних активів сільськогосподарських підприємств за останні три роки. Природно оборотних активів, у тому числі відбулося за рахунок збільшення запасів майже у двічі, та власного капіталу, який у 2016–2017 рр. перевищував суму поточних зобов'язань. Дослідивши фінансову складову діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті економічної безпеки можна відмітити, що вона з кожним роком міцнішає.

Ресурсно-технічна складова економічної безпеки характеризує рівень забезпеченості підприємств сировиною, матеріалами, технікою, а також ефективністю їх використання, таблиця 3.

Таблиця 3

Сільськогосподарська техніка в сільськогосподарських підприємствах [7]

	2000 р.	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	
					Усього	У % до наявності на початок року
Трактори тис. шт.	318,9	151,3	127,9	132,7	129,3	101,7
Потужність двигунів тракторів, тис.кВт	20611	12557	12033	12615	12582	X
Середня потужність двигуна трактора, кВт	64,7	83,0	94,1	95,1	97,3	X
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	65,2	32,8	26,7	27,4	26,8	102,3
у розрахунку на 10000 га посівної площі культур зернових (без кукурудзи), шт.	59	36	35	38	38	X
Кукурудозбиральні комбайни, тис. шт.	7,9	2,5	1,6	1,5	1,5	96,4
у розрахунку на 10000 га посівної площі кукурудзи, шт.	81	12	5	5	4	X
Льонозбиральні комбайни, тис. шт.	1,7	0,5	0,2	0,2	0,1	84,2
у розрахунку на 10000 га посівної площі льону, шт.	729	84	31	28	32	X
Установки та агрегати для доїння корів, тис. шт.	33,5	10,9	10,2	10,3	9,5	97,2

Щодо забезпеченості сільськогосподарських підприємств технікою, відмітимо що майже по всіх категоріях технічних засобів суттєво зменшилася їх кількість. При чому найбільше зменшення відбулося серед кукурудозбиральних комбайнів, у 20,3 рази у 2017 р. в порівнянні з 2000 р. (з 81 шт. до 4 шт. у розрахунку на 10000 га посівної площі кукурудзи), у 17 разів зменшилася кількість льонозбиральних комбайнів у 2017 р. (з 729 шт. у 2000 р. до 32 шт. у 2017 р. у розрахунку на 10000 га посівної площі льону). Серед позитивного зауважимо, на зростанні середньої потужності двигуна тракторів з 64,7 кВт у 2000 р. до 97,3 кВт у 2017 р.

Проаналізувавши наявність сільськогосподарської техніки на сільськогосподарських підприємствах за організаційно-правовими формами господарювання у 2017 р. виявлено наступну їх структуру: найбільша кількість технічних засобів знаходиться у розпорядженні господарських товариств, приватних підприємств та фермерських господарств, а найменша кількість закріплено за кооперативами та державними підприємствами. Найбільша ж кількість тракторів у сільськогосподарських підприємствах зосереджено у Полтавській (10,0 %), Кіровоградській (9,7 %), Вінницькій (9,3 %), Дніпропетровській (9,1 %), Одеській (8,8 %) та Харківській (8,6 %) областях. Найменша ж їх кількість – у Закарпатській області (0,5 %), Чернівецькій (1,1 %), Рівненській (1,5 %), Львівській та Волинській (по 2,3 % відповідно) [7]. Отже, ресурсно-технічна складова економічної безпеки сільськогосподарських підприємств знаходиться на досить низькому рівні, адже сильна градація спостерігається, як між підприємствами різної організаційно-правової форми так і за регіонами країни.

Кадрова безпека характеризує ступінь забезпеченості підприємств кваліфікаційними кадрами, ефективністю їх роботи, вмінням запобігати економічній небезпеці підприємства тощо. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств працівниками характеризується низ падаючою динамікою протягом 2013–2017 рр. Це відбувається з одного боку через тяжкі умови праці на селі, а з іншого - на фоні зменшення загальної чисельності найманих працівників у країні, що пов'язано із від'їздом молоді працювати за кордон та старінням нації. Найбільшу кількість серед найманих працівників на сільськогосподарських підприємствах за регіонами країни у 2017 р. становили працівники Полтавської (42,3 тис. ос.), Вінницької (38,7 тис. ос.), Київської (38,5 тис. ос.), Черкаської (32,7 тис. ос.) та Дніпропетровської (31,7 тис. ос.) областей. Найменша кількість найманих працівників із загальної їх чисельності у 2017 р. зафіксовано у Закарпатській (1,7 тис. ос.), Чернівецькій (4,2 тис. ос.), Івано-Франківській (6,5 тис. ос.), Рівненській (7,3 тис. ос.), Львівській (8,3 тис. ос.) та Волинській (8,1 тис. ос.) областях. Дослідивши забезпеченість технічними засобами та провівши паралель із зайнятістю населення у сільському господарстві можна відмітити їх відповідність в регіональному розрізі. Отже, у тих регіонах, які менше технічно озброєні у сільському господарстві працює менша кількість найманих працівників, і, навпаки.

Виробнича безпека характеризує ефективність виробничого процесу підприємства, його інноваційність та рівень залучення інвестицій, як елементів забезпечення розширеного відтворення та розвитку підприємства у майбутньому, таблиця 4.

Таблиця 4

Складові елементи виробничої безпеки сільськогосподарських підприємств [7]

	2010 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Капітальні інвестиції, млн. грн.	11568	18796	30155	50484	64243
у % до загальної суми капітальних інвестицій в економіку країни	6,1	8,6	11,0	14,1	14,3
Прямі інвестиції, млн. дол.	680,0	776,9	617,0	502,2	586,2
у % до загальної суми прямих інвестицій в економіку країни	1,7	1,4	1,5	1,4	1,6
Усього продукція сільського господарства за категоріями господарств, млн. грн.	194886,5	251427,2	239467,3	254640,5	249157,0
- сільськогосподарські підприємства	94089,0	139058,4	131918,6	145119,0	140535,2
- господарства населення	100797,5	112368,8	107548,7	109521,5	108621,8
Вироблено продукції сільського господарств на одну особу, грн.	4249	5847	5589	5967	5865
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, грн.	132680,4	227753,4	223309,9	275317,8	271491,4

З даних таблиці 7 видно, що протягом останніх років 2010–2017 сума капітальних інвестицій у сільське господарство збільшилася в 6 разів. Відмітимо зростання суми капітальних інвестицій у сільськогосподарське виробництво у відсотках до загальної суми капітальних інвестицій в економіку країни на 8,2 %. Загальна сума прямих інвестицій дещо зменшилася і у 2017 р. становила 586,2 млн. дол. Обсяги виробництва продукції зростають, при чому сільськогосподарські підприємства показують зростання у 2017 р. в порівнянні з 2010 р. на 49,4 %, а обсяги виробництва продукції господарствами населення демонструють стабільність. Таким чином, із зростанням продуктивності праці у 2 рази в порівнянні з 2010 р. відбувається збільшення виробництва продукції на одну особу на 38,0 %. Загалом виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств можна оцінити позитивно.

Екологічний вектор у складі економічної безпеки пояснюється в першу чергу наявністю землі, як важливого фактора виробництва, від раціонального використання якого залежить ефективність

господарської діяльності. Під раціональним використанням маємо на увазі екологобезпечну систему землеробства, збалансованість введення добрив, дотримання сівозмін, та загалом використання земельного фонду із дотриманням науково-обґрунтованих норм та нормативів з метою забезпечення високої продуктивності землі та виробництва конкурентоспроможної безпечної продукції. Щодо площі земель, то загальна площа сільськогосподарських угідь скоротилася на 0,8 % протягом 2010–2017 рр., у зв'язку із цим відбулися незначні зміни й у самій структурі угідь. Найбільшого зменшення зазнали перелоги – на 54,4 %, інші ж зміни відбулися в діапазоні від 1 % до 4 %. Посівні площі сільськогосподарських культур протягом 2010–2017 рр. збільшилися з 26952 тис. га до 27585 тис. га (на 2,3 %). Щодо структури посівних площ, то суттєвого зменшення у 2017 р. зазнали кормові культури – на 2,9 %, зернові та зернобобові культури – на 3,0 %. Збільшення посівних площ і загальній їх структурі відбулося під технічні культури на 6,5 %, а саме під соняшник та сою. Звернувши увагу на урожайність сільськогосподарських культур, видно, що протягом 2010–2017 рр. відмічається підвищення урожайності за усіма господарствами в цілому на 15,6 ц з 1 га зібраної площі, на сільськогосподарських підприємствах на 18 ц з 1 га зібраної площі, та на господарствах населення на 9,6 ц з 1 га зібраної площі. При чому відбувається збільшення внесення мінеральних добрив з 1064,2 тис. т у 2010 р. до 2028,1 тис. т у 2017 р. (на 90,6 %), що впливає на підвищення урожайності та продуктивності використання земель, проте може негативно відобразитися на стані землі та якості кінцевої продукції. Кількість внесених органічних добрив, навпаки зменшилася у 2017 р. з 9963,6 тис. т у 2010 р. до 9273,9 тис. т. (на 6,9 %). Дослідивши екологічну складову економічної безпеки слід відмітити не досить дбайливе використання земель за рахунок підвищення їх врожайності через внесення мінеральних добрив, що призводить до виснаження ґрунтів та подальшого зменшення їх продуктивності.

Збутова складова відображає ступінь відповідності внутрішніх можливостей підприємства зовнішнім, які складаються в ринковому середовищі. Охарактеризувати збутову діяльність можливо через обсяги експорту та імпорту товарної структури сільськогосподарської та продовольчої продукції. Тож, протягом 2010–2017 рр. збільшився обсяг експортованої продукції на 4,2 % (718048,8 тис. дол.) У структурі реалізованої продукції збільшення відбулося тільки за категорією продукти рослинного походження на 12,0 %. За такими категоріями товарів як: живі тварини, продукти тваринного походження; жири та олії тваринного або рослинного походження та готові харчові продукти зменшення відбулося на 1,6 %, 0,4 % та 10,0 % відповідно. Що говорить про те, що продукція не усіх категорій товарів відповідає стандартам якості країн-експортерів. Обсяги ж імпортованої продукції останніми роками зменшуються на 1462337,5 тис. дол. (25,4 %). Зменшення відбулося за усіма категоріями товарів: живі тварини; продукти тваринницького походження на 41,1 %, продукти рослинного походження – на 12,5 %, жири та олії тваринницького або рослинного походження – на 40,1 % та готові харчові продукти – на 22,8 %. Ситуація з імпортом обумовлена в першу чергу насиченістю ринку продукцією власного виробництва та низькою купівельною спроможністю населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на проведене дослідження варто зазначити, що економічна безпека сільськогосподарського підприємства характеризує гармонізацію господарських ресурсів та внутрішніх можливостей підприємства з потребами зовнішнього середовища, яка дає можливість досягати поставлених цілей і завдань на основі реалізації обраної ним стратегії розвитку, враховуючи особливості географічного розташування та природно-кліматичні умови його діяльності. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства складається з наступних векторів її забезпечення: фінансовий, ресурсно-технічний, кадровий, виробничий, економічний та збутовий. Кожен із перерахованих векторів був оцінений за допомогою економічних показників діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням тенденцій їх розвитку протягом 2010–2017 рр.

Згідно статистичних даних у 2017 р. найбільш прибутковими виявилися великі підприємства, питома вага яких складає 88,9 % від загальної їх кількості. Найбільш збитковими виявилися малі сільськогосподарські та мікропідприємства, серед їх загальної кількості 13,9 % та 14,0 % відповідно отримали збитки. Динаміка необоротних активів сільськогосподарських підприємств за останні три роки характеризується прирощенням оборотних активів, у тому числі відбулося збільшення запасів майже у двічі, та збільшення власного капіталу. В цілому узагальнивши фінансовий вектор в системі економічної безпеки підприємств відмітимо зростання його стабільності, яка відображується через збільшення прибуткових підприємств та підвищення загального рівня їх рентабельності.

Ресурсно-технічну складову можна характеризувати негативною динамікою зменшення технічних засобів у всіх господарствах та значною часткою застарілої техніки. Проте, поряд із зменшенням кількості основних засобів спостерігається зростання середньої потужності двигунів тракторів, які вводяться в експлуатацію. Проте, рівень ресурсно-технічної безпеки можна вважати низьким.

Щодо забезпеченості сільськогосподарських підприємств кадрами, то тут відмічається зменшення кількості працівників, яка може бути викликана наступними чинниками: низька престижність праці, важкі умови праці на селі, недостатній розвиток інфраструктури, від'їзд молоді за кордон, низький рівень оплати праці тощо.

Виробнича безпека сільськогосподарських підприємств, яка представлена обсягами виробництва, продуктивністю роботи господарств та обсягами залучених інвестиційних ресурсів показує за усіма обраними показниками позитивну тенденцію, що ще раз говорить про те, що сільськогосподарські підприємства працюють нарощуючи усі необхідні показники, забезпечуючи тим самим й продовольчу безпеку держави.

Стосовно екологічної складової економічної безпеки слід відмітити її недосконалість через все ж таки використання мінеральних добрив, збільшення культур які виснажують ґрунт, не дотримання сівозмін та не використання на більшості підприємств земле ошадних способів обробки земель. В підсиленні даної складової потрібно ще плідно працювати, і першу чергу доносячи до керівників таких підприємств необхідність бережливого ставлення до землі через загрозу всієї екологічній системі країни.

Збутова складова, що відображає ступінь відповідності внутрішніх можливостей підприємства зовнішнім, які складаються в ринковому середовищі показує, що експорт продукції сільськогосподарських підприємств переважає над імпортом, хоча обсяги експорту також зменшуються. В першу чергу дана ситуація обумовлена тим, що не завжди якість вітчизняної продукції відповідає санітарним та фіто санітарним нормам тих країн в які хотілось би її експортувати. Іншою причиною можуть стати угоди СОТ, за якими вітчизняний виробник може постачати на європейській ринку обмежену кількість продукції. Зменшення ж обсягів імпортованої продукції можна пояснити також угодами із СОТ, зменшенням платоспроможного попиту або підвищенням якості продукції українських виробників, яка змогла витіснити з ринку імпорт.

Узагальнивши проведені дослідження можна відмітити, що в цілому сільськогосподарські підприємства можуть працювати ефективно, забезпечуючи позитивні тенденції свого розвитку, тим самим досягаючи високого рівня економічної. Проте, вкрай важливим є підвищення державної підтримки даної галузі за рахунок врегулювання питань залучення кредитних фінансових ресурсів, інвестиційних ресурсів, розвитку ресурсно-технологічної бази та заохочення впровадження НТП та екологічних технологій, залучення молоді та спеціалістів у сільськогосподарське виробництво тощо.

Список використаної літератури:

1. Соціально-економічний розвиток України за січень–квітень 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2018/soes/ukr/sed/ser_04_2018.pdf.
2. Ткачук В.І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств : монографія / В.І. Ткачук, О.А. Прокопчук, М.І. Яремова. – Житомир : «Видавництво «Волинь», 2013. – 276 с.
3. Качанівська Ю.І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств / Ю.І. Качанівська // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 98–105.
4. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грецак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та інші / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 528 с.
5. Ільяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12–19.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Сільське господарство України // Статистичний збірник 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

References:

1. Ukrstat (2018), *Social'no-ekonomichnyj rozvytok Ukrainy za sichen'-kviten'*, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2018/soes/ukr/sed/ser_04_2018.pdf
2. Tkachuk, V.I., Prokopchuk, O.A. and Jareмова, M.I. (2013), *Ekonomichna bezpeka ta stijkist' sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv*, monografija, Vydavnyctvo «Volyn'», Zhytomyr, 276 p.
3. Kachaniv's'ka, Ju.I. (2015), «Ekonomichno bezpeka sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv», *Naukovyj Visnyk Lvivs'kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnih sprav*, No. 1, P. 98–105.
4. Greshhak, M.G., Kolot, V.M., Nalyvajko, A.P. and others (2000), *Ekonomika pidpryjemstva: pidruchnyk*, in Pokropyvnogo. S.F. (ed.), 2nd, pererob. ta dop., KNEU, K., 528 p.
5. Yl'jashenko, S.N. (2003), «Sostavljajushhje ekonomycheskoj bezopasnosty predpryjatya u podhody k yh ocenke», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 3 (21), P. 12–19.
6. Ukrstat, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. «Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy», *Statystychnyj zbirnyk 2017*, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

Ткачук Ганна Юріївна – кандидат економічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– економічна безпека підприємств.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2019.